

JAN MANS, oud-burgemeester gemeente Enschede

'Als burgemeester hoor je geen zwakheid te tonen, maar het is één aaneenschakeling van momenten van zwakheid'

De vuurwerkramp van zaterdag 13 mei 2000 kost 22 Enschedeërs het leven. Bijna duizend mensen lopen verwondingen op, waarvan een groot aantal met blijvend letsel. De materiële schade van de enorme explosie bedraagt bijna een half miljard euro. 500 woningen worden verwoest of onbewoonbaar en een veelvoud aan woningen loopt flinke schade op. Jan Mans leidt van de rampenstaf van de grootste crisis sinds de Bijlmerramp. Een terugblik met het boegbeeld van de vuurwerkramp over de impact van de ramp en de crisis na de crisis.

Er gaat geen dag voorbij dat Jan Mans niet terugdenkt aan de dertiende mei, de dag van de vuurwerkramp. Inmiddels heeft hij zijn verhaal meer dan vijftig keer verteld voor groepen van wisselende samenstellingen. Collega-burgemeesters, gemeentesecretarissen, voorlichters en studenten hebben van hem uit eerste hand vernomen hoe het is om als burgemeester van het ene op het andere moment aan het hoofd van een immense rampenbestrijdingsorganisatie te staan. 'Het verhaal van de chaos van die eerste uren is genoegzaam bekend. Tot op heden is de nasleep van de ramp, het moment dat de tv-ploegen uit Enschede vertrekken en Enschede weer van de Enschedeërs is, onderbelicht gebleven.' Het gesprek richt zich daarom op de nasleep van de ramp. Maar alvorens daarop in te gaan, laat Mans toch nog de belangrijkste lessen uit die eerste dagen in sneltreinvaart langskomen.

Oefenen

'Als burgemeester heb ik met regelmaat geoefend. Voor een deel vraag je je bij oefeningen af wat het nut ervan is, omdat het vaak op hetzelfde neerkomt. Het is de geëikte LPG-tank die ontploft of de bus met schoolkinderen die kantelt. Je denkt het allemaal onder de knie te hebben. Totdat je bij de ramp pas merkt hoe belangrijk die oefeningen zijn geweest als je voor de werkelijke vraagstukken wordt gesteld. Ik heb ontzettend veel van de lessen in praktijk gebracht. Ondermeer de les dat je als opperbevelhebber tijdens een ramp veel tegelijkertijd moet doen. Het is je belangrijkste taak om zo goed en zo kwaad als het gaat enige orde in de chaos aan te brengen. En dat is "a hell of a job". Ook de voorlichtersrol is een belangrijke rol die in zo'n rampsituatie moet worden ingevuld. Mensen hebben recht op informatie. Er moet via de media ook iets uitgestraald worden. Zo van: vertrouw erop dat uw overheidsdienaren hun uiterste best doen om alles in goede banen te leiden. Chaos is niet gediend met onduidelijkheid.'

Als Mans terugblijkt op de trainingen en oefeningen die hij in zijn loopbaan als burgemeester heeft ondergaan, zijn hem drie adviezen het meest bijgebleven. 'Op de eerste plaats: tijdens de Bijlmerramp hield burgemeester Van Thijn zijn persconferenties altijd om vijf voor zes en nooit om vijf over zes, altijd om vijf voor zeven en nooit vijf over zeven. Als je dat doet, dan ben je er van verzekerd dat je de *lead* hebt in de nieuwsbulletins van het hele uur. Zorg dus dat als je een boodschap hebt over te brengen, je altijd om vijf voor zes in die persconferentie zit. In mijn achterhoofd had ik dat opgeslagen en toegepast bij de vuurwerkramp. Het

tweede advies luidde: wees, als je persconferenties geeft, met name in rampsituaties, altijd duidelijk, klip en klaar. Denk digitaal, spreek digitaal en zorg dat je datgene wat je kunt zeggen ook met overtuiging over kunt dragen. En zeg ook wat je niet weet. Zeg dan dat je het zult opzoeken en er op terug komt. Ga er niet omheen draaien. Wees helder. De relevantie bleek uit een video-opname van een rampoefening in het Rijnmondgebied. We zagen dat de burgemeester iets bekend moest maken. Hij kreeg een papier in de handen gestopt en zei eigenwijs: "Dat heb ik niet nodig". En toen begon hij een verhaal met veel omhaal en aarzelingen en veel "eh's" en "ah's", waarop de reporter het papier uit zijn handen pakte en voor de microfoon zei: "De burgemeester probeert te zeggen..." We lachen er om, maar het is informatie die wezenlijk is, en die je positie en geloofwaardigheid kan maken of breken. Advies drie werd gebaseerd op het optreden van de burgemeester tijdens de Cinduramp in Uithoorn in 1992. Op een tape zagen we dat een reporter aan de burgemeester vroeg: "Heeft u het rampenplan in werking gesteld?" "Ja", zei deze. "Nee", gebaarde de brandweerman naast hem. Heel pijnlijk was dat, het gezag van de burgemeester was direct van tafel. Hij werd vervolgens mee naar buiten getroond, achter hem zag je beelden van de puinhopen. Vraag van de reporter: "Burgemeester, heeft u alles onder controle?" En terwijl hij bevestigend antwoordt, is er een enorme klap en zie je een rookwolk opstijgen. Je bent op dat moment je hele gezag kwijt. Waarom vertel ik dit: omdat ik uit ervaring kan zeggen dat het belangrijk is om naar buiten toe een beeld uit te dragen dat je er bent. De mensen moeten er op kunnen rekenen dat je de dingen doet die je moet doen en dat je een bepaald soort rust weet te brengen in de chaos om je heen. Dat heb ik zo goed en zo kwaad als dat ging toegepast in Enschede.'

Persmusketen

Het heeft Mans met name verbaasd hoe de relatie met de pers is veranderd gedurende de vuurwerkramp. 'Als mij één ding duidelijk is geworden, is het wel de les dat je onder die omstandigheden van de pers moet houden. Journalisten worden in oefeningen doorgaans afgeschilderd als de "permuskieten", maar in een ramp heb je ze keihard nodig. De pers is het kanaal waarlangs de informatie naar de bevolking gaat. Ook al kun je sommige representanten misschien vierendelen, blijf van ze houden. Bouw regelmaat in, faciliteer de pers, respecteer de deadlines en stel ze niet voor verrassingen. Koester met name ook de regionale pers. Je moet je blijven realiseren dat je eigen inwoners, de slachtoffers en gedupeerden, in onze situatie, naar RTV Oost kijken en niet naar CNN. Met hen moet je verder als alle andere media weer zijn vertrokken.'

Ook over de organisatie van de persconferentie zelf heeft Mans nog de nodige concrete tips. 'Laat, net zoals in Amsterdam na de moord op Van Gogh gebeurde, iemand anders de persconferentie leiden en doe dat niet zelf. Verlaat ook na afloop op juiste wijze de zaal en voorkom dat de burgemeester zich eerst door de meute journalisten moet banen voor hij bij de uitgang is. Zet ook een tolk in als dat nodig is en ga niet zelf in een andere taal brabbelen. Je loopt op de toppen van je kunnen en je kiest onder die omstandigheden makkelijk de verkeerde woorden of begint te stamelen als je in een vreemde taal moet spreken.'

Complottheorieën

Als Jan Mans over de vuurwerkramp spreekt komt hij naar voren als een man die weinig woorden en beslissingstijd nodig heeft. 'Ik heb wel eens gezegd dat ik voor het eerst van mijn leven op mijn intuïtie heb gevaren. Dat wil zeggen, een beetje ervaring, een beetje leeftijd, een beetje geluk,

en de combinatie van die dingen. Mijn broers en zussen zagen een Jan Mans op TV waarbij ze zeiden: "Ja, dat is onze Jan". Het zit dus waarschijnlijk ook een beetje in je. Wat mensen willen in zo'n situatie van chaos is dat iemand de *lead* neemt. Al loop je de verkeerde kant uit, maar straal de overtuiging uit dat je de *lead* hebt. Of je dat kan leren, dat weet ik niet. Ik denk wel dat je mensen bewust kunt maken van het feit dat iedereen naar ze kijkt,' spreek Mans met overtuiging uit. 'Je moet varen op je eigen maatstaven. Ik denk dat je dat wel kunt overdragen.'

Tegelijkertijd betekent de intuïtieve manier van besluitvorming niet dat Jan Mans in die dagen nooit onzekerheid heeft gevoeld. 'Ik heb ook mijn onzekere momenten gehad en mezelf de vraag gesteld: heb ik het wel goed gedaan. Dan heb ik het niet zozeer over de onzekerheid rond de afhandeling van de ramp, maar over de voortdurende en toenemende confrontaties in de weken en jaren na de ramp. Mensen die specifiek hun aandacht op de burgemeester richten. Het is wellicht niet een haatcampagne maar wel een zekere mate van achterdocht die in mijn richting kwam. In hun optiek ben ik toch degene die iets te maken heeft gehad met de oorzaak van de ramp. Het uit zich dan bijvoorbeeld in de complottheorieën die na een crisis ontstaan. Je weet dat je er niet druk over moet maken, maar toch doe je dat wel', waarschuwt Mans. 'De theorieën en insinuaties vreten aan je. Onderschat dat niet, onderschat dat niet. Daarbij speelt mee dat een ramp als de vuurwerkramp nooit echt wordt afgesloten. Elk jaar is 13 mei niet alleen een dag van herdenken, maar ook een dag waarin de pers over je heen valt en de oude complottheorieën weer een nieuwe impuls krijgen.'

'Er zijn twee groeperingen', vertelt Mans. 'Het zijn enerzijds de mensen die de complottheorieën naar boven brengen en anderzijds de mensen die de brandweer beschuldigen van fouten. Als zo iets keer op keer politiek weer wordt opgerakeld is dat heel vervelend en heel indringend. Ik zat regelmatig met het vraagstuk te worstelen.' Ondanks zijn geloof in het onafhankelijk onderzoek en het vertrouwen in justitie merkt Mans dat de complottheorieën ook hemzelf soms aan het twijfelen hebben gebracht. 'Ongemerkt ga je zelf ook twijfelen of er toch niet een kern van waarheid in het verhaal zou kunnen zitten. Het kan heel indringend zijn, zeker ook in de contacten met het brandweerkorps en de weduwen van de omgekomen brandweermannen. Je bent op die momenten heel alleen en heel eenzaam. Niemand die zich er op dat moment nog echt mee bezighoudt. Het komt helemaal aan op de burgemeester.'

Herdenkingen

Tegelijkertijd merkt Mans dat hij na verloop van tijd ook immuun begon te worden voor alle mogelijke verhalen over de oorzaken van de ramp. 'De vraagtekens die iedere keer worden neergezet, worden op een gegeven moment zo irritant dat je ook een soort muur om je heen probeert te bouwen. Dat merkten wij in het college van B & W ook. Dan werd er even niet meer over de vuurwerkramp gesproken. Maar ik heb het ook bij buitenstaanders gemerkt. Er is een verschil tussen de mensen die de ramp hebben meegemaakt en de mensen die het niet hebben meegemaakt. Bij de mensen die het niet van nabij hebben ervaren ontstaat na verloop van tijd ook de nodige wrevel. Dan krijg je blikken van "daar heb je die ouwe zeur weer". Dat zijn signalen van 'rampmoetheid' waar je alert op moet zijn en voor moet oppassen. Het kan tegen je werken.'

De vuurwerkramp laat Mans ook vijf jaar na dato niet los. 'Het was moeilijk om te moeten nadenken over de herdenkingen en hoe we die elk jaar vorm

zouden geven.' Mans stelt een paar vragen, zonder een antwoord te verwachten. 'Moet je in de nieuwe wijk Roombeek nog herdenkingen houden? Heeft de herdenking een vorm waarbij iedereen zich gelukkig voelt? Wordt de herdenking niet bezwaarlijk voor mensen die in de buurt wonen en nooit iets met de ramp van doen hebben gehad? Hoelang moet je als gemeente de Belangenvereniging Slachtoffers Vuurwerkkramp Enschede in standhouden? Moet je dat blijven steunen? Als gemeente zouden we het goed hebben gedaan wanneer de belangenvereniging zichzelf ophief. Dergelijke vragen komen uiteindelijk allemaal bij mij als burgemeester terecht.'

Mans komt te spreken over de emotie van de herdenkingen. 'Vorig jaar hebben wij de herdenking samen met de wethouders gedaan. We waren opnieuw onder de indruk en hadden allemaal weer een prop in de keel. Terwijl we onbevangen naar de herdenking gingen beleefden wij alles opnieuw. Dan blijkt wederom dat de ramp iets heel indringends is geweest. Het vreet aan je en het beroert je ziel.' Bij de herdenking van 2005 heeft Mans voor het eerst verstek laten gaan. 'Ik ben dit jaar voor de eerste keer niet bij de herdenking geweest. Ik heb bewust die keuze gemaakt omdat ik vond dat na mijn vertrek uit Enschede mijn opvolger daar moest zijn. Die moest er kunnen staan en geen last van mij hebben. Anders gaat de camera toch naar je toe. Ik ben wel de dag erna naar het monument in Roombeek geweest. Dan spelen al die dingen weer door je hoofd en realiseer je dat het vijf jaar na dato nog niet over is.'

Impact

Dat de impact van de vuurwerkkramp voor hem persoonlijk groter is dan hij in eerste instantie vermoedde is voor Mans een van de redenen om het Bestuurlijk Netwerk Crisisbeheersing te starten. 'Burgemeesters onderschatten volgens mij de impact van crises. Ik vind dat we erover moeten praten en een forum moeten hebben waar je dit soort ervaringen kwijt kunt.' Mans merkt bij (oud-)collega's dat er behoefte bestaat om ervaringen uit te wisselen. 'Ik merk bij hen vaak dat ze beginnen met een verhaal als "ik heb dan wel niet meegemaakt wat jij hebt meegemaakt, maar", om vervolgens een verhaal te beginnen over iets dat bij henzelf is voorgevallen. Dan blijkt dat ieder van ons wel eens wat heeft meegemaakt, maar we het als beroepsgroep nauwelijks met elkaar delen. Als burgemeester hoor je geen zwakheid te tonen, terwijl een crisis juist één aaneenschakeling van momenten van zwakheid is. Daar mogen wij best nadrukkelijker voor open staan.'

Tot op heden heeft Mans vooral contact gehad met mensen uit Enschede die op een vergelijkbare, intense manier de vuurwerkkramp hebben beleefd. 'Mijn vrouw is een keer mee geweest toen ik in Straatsburg bij de Raad voor Europa over de ramp heb verteld. Ze zei tegen me: "Ik heb je bezig gezien. Je kunt erover praten. Het zou goed zijn als je iets organiseert voor mensen die direct of indirect met de vuurwerkkramp zijn geconfronteerd." Zo kreeg ik een brief van een mevrouw, die zich intensief bezig had gehouden met de afwikkeling van verzekeringen. Die is vanuit dat perspectief indringend met de slachtoffers bezig geweest. Een andere dame kwam ik tegen die mij vertelde dat zij mij had begeleid toen ik de gewonden in het ziekenhuis heb bezocht. Zo zijn er heel veel mensen die op verschillende manieren allemaal nog met vergelijkbare ervaringen worstelen.'

Terugblikkend heeft Mans onderschat wat het effect was van het feit dat hij als burgemeester het boegbeeld van de ramp werd. 'Je realiseert je maar

ten dele dat het doorwerkt in alles wat je doet. Je wordt als burgemeester en boegbeeld gezien in het kader van het leiding geven aan de crisisstaf, het overeind blijven in de chaos, het bezoeken van de begrafenissen, de herdenkingen, het bezoeken van gewonden, alles wordt geduid in het kader van je boegbeeldfunctie. Dat heb ik mij in die dagen niet gerealiseerd. De indringendheid waarmee de ramp je achtervolgt heb ik echt onderschat. Bij mijn schitterende afscheid - je kunt het je niet mooier voorstellen - stormt er een woedende man binnen die mij verwijt dat ik weliswaar een onderscheiding heb gekregen, maar de explosie niet heb voorkomen. De vuurwerkkramp blijft, iedere keer opnieuw en op onverwachte momenten, heel indringend aanwezig.' Naarmate de tijd verstrijkt wordt Mans ook geconfronteerd met de heftigheid van reacties. Het achtervolgt Mans zelfs tot aan zijn functie als waarnemend burgemeester in Venlo, als een van de raadsleden een vervelende e-mail rondstuurt waarin weer wordt gewezen op Mans' positie in Enschede. 'Dat doet wel wat met je hoor. Je wordt er een beetje schichtig van als je niet oppast. Het spul lag vanaf 1979 bij S.E. Fireworks en ik ben in 1994 burgemeester geworden. Er worden nog steeds verwijten en insinuaties gemaakt. Dan denk ik "hou nou toch een keer op met dat soort stomme verhalen." Maar het raakt me nog steeds.'

Brandweervrouwen

Mans heeft zich de afgelopen jaren met speciale aandacht ontfermd over de weduwen van de brandweermannen die bij de vuurwerkkramp zijn omgekomen. 'Binnen het college hebben wij een aantal taken verdeeld. Ieder van ons had extra aandacht voor drie gezinnen, echtgenoten of nabestaanden. Ik heb op mijn verzoek de 'brandweeweduwen' - hoe gek dat ook klinkt - in mijn portefeuille gekregen. Ik besteedde dus extra aandacht aan die gezinnen.' Ieder contact vulde de burgemeester op zijn eigen wijze in. 'Wij hebben bij de brandweer zorgvuldig aan begeleiding gedaan. De begeleiders rapporteerden mij. Als er wat was, dan belde ik op, ging ik langs, of kwamen ze bij mij een kopje koffie drinken. Een keer per jaar gingen we een avond met de vieren brandweeweduwen uit eten.' Mans herinnert zich nog goed dat het in het begin wat stroef verliep, maar uiteindelijk kijkt hij er met voldoening op terug. 'Ik heb de vrouwen ook duidelijk gemaakt waarom ik in 2005 niet naar de herdenking zou komen. In eerste instantie begrepen zij het niet. Maar later zijn ze met drie grote flessen Jonge Klare naar mijn afscheidsreceptie gekomen. Dat was voor mij een enorme steun in de rug. Het is hartverwarmend als ik naar die mensen toe ga. Dit is, ook voor de bestuurder, een wezenlijk proces in de afhandeling en de nasleep van de ramp.' Het proces van begeleiden is niet eenvoudig. Zo heeft Mans de zorg over een gezin van een wethouder overgenomen, die vastliep in de begeleiding. 'Ondanks de goede wil van beide kanten verliep de communicatie tussen de wethouder en de familie niet goed. Toen kreeg ik signalen van "Dit wordt een drama", waarna ik me meer heb bezig gehouden met die familie. Je moet in dit soort situaties uiterst zorgvuldig omgaan met de processen en gevoeligheden die er over en weer liggen.'

Bedreiging

De impact van de ramp uit zich ook op andere fronten. Vlak na de vuurwerkkramp wordt Mans na bedreigingen drie en een halve week beschermd. 'Het is een minder bekend aspect van de vuurwerkkramp geweest. Toch denk ik dat het goed is dat het te vertellen, omdat het een consequentie is van het feit dat je als boegbeeld zichtbaar bent. Bedreigingen gebeuren en daar moet je ook mee om zien te gaan.' Mans vertelt over een man die drie of vier dagen na de ramp met een groot mes

in de hal van het stadhuis verschijnt. 'Hij stond achter mij en probeerde mij te raken. Ik stond er met mijn rug naartoe en heb het helemaal niet gemerkt. Het was een Turkse man, die slachtoffers te betreuen had. Ik was daar volgens hem de schuld van.' De volgende dag staat Mans' rechterhand voor zijn deur. 'Hij vertelde dat ik vanaf dat moment beschermd werd in opdracht van Binnenlandse Zaken en premier Wim Kok. Mijn eerste reactie was "En mijn vrouw dan?". Dat waren ze even vergeten. Achteraf bleek dat toch niet zo te zijn, want mijn vrouw had al een telefoontje gehad van iemand die naar haar maten vroeg. Je kunt je het gesprek voorstellen. "Hoezo wilt u mijn maten weten?" en "Dat moeten wij weten voor het kogelvrije vest". Vervolgens zijn er dag en nacht vier mensen om je heen. Mijn vrouw en ik zijn er redelijk laconiek mee omgegaan. Na drie weken zijn we twee dagen in een hotel gedoken om even bij te slapen. Toen mijn vrouw een badpak wilde kopen gingen er twee van die kerels mee. Die volgden ons overal. Ook naar Albert Heijn. Dat is even wennen.'

Burgemeester Mans ziet het als een waardevolle ervaring dat ook zijn vrouw een belangrijke rol in de afhandeling van de crisis heeft gespeeld. 'De partner van een burgemeester blijkt vaak een functionele rol te spelen in de crisis. In de eerste uren van de vuurwerkramp heeft ze operationeel meegedraaid. Later is ze met mij bij de begrafenis aanwezig geweest en hebben we de zwaargewonden in het ziekenhuis bezocht. Ik heb het als een steun ervaren dat het thuisfront ook zo intensief met de ramp is omgegaan. Zeker door de bedreigingen wordt het thuis heel concreet wat het betekent om onder deze omstandigheden burgemeester te zijn.'

Wederopbouw

De wederopbouw is volgens Mans een positief onderdeel van het verwerkingsproces geweest. 'Het wederopbouwproject is door het College van Burgemeesters en Wethouders nadrukkelijk onderdeel gemaakt van de nafase. Het is een project geworden waar we met de bewoners om de tafel zijn gaan zitten en elke keer opnieuw nadachten hoe we gezamenlijk de wijk weer vorm wilden geven.' Mans vindt het een aanrader om de bewoners op die manier nadrukkelijk bij de herbouw te betrekken. 'Het is een proces waarbij je ook stoom kunt afblazen. Je kunt tegen elkaar zeggen wat je mooi vindt en wat niet, wat er moet komen en wat niet.' Mans realiseert zich dat dit proces niet na elke crisis mogelijk is. 'Ik zou niet weten hoe Welschen na de Herculesramp iets aan wederopbouw had kunnen doen. Maar ongetwijfeld heb je onder die omstandigheden weer andere waardevolle projecten die je in de nafase kunt betrekken.'

Het hele wederopbouwproces heeft Mans als zeer positief ervaren. Wel realiseert hij zich dat er ook kanttekeningen zitten aan het feit dat de wederopbouw zo nadrukkelijk als nafase-project is aangepakt. 'Onder druk van de omstandigheden hebben wij geopperd dat alle bewoners terug moeten kunnen naar hun oude wijk. Dat was een soort terugkeergarantie. We zijn zelfs zover gegaan dat we één wijk helemaal hebben hersteld op de wijze zoals het ooit oorspronkelijk tot uitdrukking kwam. Het was voor Mans een dilemma, om enerzijds recht te doen aan de emoties van slachtoffers en anderzijds een wijk neer te zetten die een normale rol speelt in de Enschedese gemeenschap. 'We bouwen een wijk voor de komende vijftig jaar, een komende generatie. Het is niet alleen een wijk voor slachtoffers van de ramp van 13 mei 2000. Het lijkt heel hard, maar wanneer je er op bestuurlijke afstand naar kijkt is dat wel de consequentie van de keuzes die we gemaakt hebben.'

Draad oppakken

Na de ramp heeft Mans moeite om weer rampenoefeningen te houden. 'Gemeentesecretaris Arjan van Gils en ik hebben na de ramp tegen de loco's gezegd dat zij maar moesten gaan oefenen. Het ging ons met name om de loco-secretaris en de vierde of vijfde loco-burgemeester die normaal gesproken niet zo snel aan de beurt zouden komen. Wij hadden het zelf wel even gehad met het draaien van de oefeningen.' Als vervolgens bij de Vredesteinfabriek in Enschede brand uitbreekt, krijgen Van Gils en Mans de deksel op hun neus. 'Arjan van Gils belde mij en zei dat het helemaal fout zat. We gingen naar het crisiscentrum, waar we met onze linkerpink de crisis hebben aangestuurd totdat bleek dat alles verkeerd ging. De voorlichting verliep verkeerd. Sleutels konden niet worden gevonden. Alles ging fout.' Grinnikend vertelt Mans dat het dus ook voor een doorgewinterde crisis manager noodzakelijk is om alert te blijven. 'Als de vuurwerkramp zich vandaag voor zou doen zou alles wéér anders lopen. Een aantal patronen blijft natuurlijk wel gelijk, maar er zullen ook altijd dingen zijn die anders lopen. Al is het alleen al omdat je met mensen te maken hebt. Het afbreukrisico is te groot om te denken dat je het wel even oplost op basis van je ervaring. Iedere ramp is wat dat betreft anders. Dus blijf alert.'

Mans' boodschap aan collega-burgemeesters is dan ook om bij de selectie van een loco-gemeentesecretaris en loco-burgemeester nadrukkelijk rekening te houden met de crisisbeheersingsaspecten van hun functie. 'De loco-secretarissen worden niet op hun crisismanagementkwaliteiten geselecteerd. Terwijl zij in een ramp een ongelooflijk belangrijke rol spelen in de vervanging van de gemeentesecretaris. Benut kleinere crises als een grote brand om te testen of je organisatie en mensen op scherp staan en gebruik die omstandigheden om te kijken hoe de loco-burgemeester en loco-gemeentesecretaris het doen.'

Maar niet alleen de loco's, veel burgemeesters zijn zich volgens Mans nog onvoldoende bewust van het feit dat crisisbeheersing een belangrijk onderdeel van hun eigen vak kan zijn. 'Wanneer gebeurt er nou een ramp? Ik ben nu 23, bijna 24 jaar, burgemeester en ik heb een keer een rampje meegemaakt toen het gas, water en licht allemaal tegelijkertijd uitvielen. En ik heb één keer een crisis meegemaakt met het in brand steken van auto's, de Miro-rellen. In Enschede (1996) hebben we een oplopende spanning gehad met autocrossen. Er kwamen honderden mannen naar het Miro-terrein, vandaar ook de naam Miro-rellen. Uiteindelijk is er een auto gestolen en in brand gestoken, waardoor de hele Miro in brand dreigde te gaan. Na de ME-charges is de week crisis beëindigd. Ineens word je relatief beroemd, want er komen camera's op je af. Maar ik heb ook gedacht dat een echte, grote ramp mij niet zou overkomen.'

Ingevlogen hulp

In de crisisbeheersing zijn twee dingen belangrijk volgens Mans. 'Ten eerste moet je elkaar kunnen vertrouwen.' Vanuit een basisvertrouwen zijn Mans en zijn partners in de crisis naar elkaar toe gegroeid. 'Daaropvolgend moet een burgemeester ook kunnen zeggen: "jij valt even om vandaag, ga maar naar huis". Wat ik in een normale situatie nooit heb gedaan, maar wat nu wel gebeurde. Ik heb mensen om mij heen gehad, die ik voor die tijd laag inschatte, maar torenhoog zag groeien. Ik kreeg heel veel vertrouwen in ze, omdat ze drie, vier keer de goede dingen deden en merkte dat ik daar iets aan over kon laten. Arjan en ik bespraken met elkaar af wie wij in de nachtelijke uren zouden inzetten en wie er overdag

aan het werk zou gaan. Het is wel goed om de kwaliteiten om je heen te kennen en daar in je planning gebruik van te maken.'

Mans waardeert de ingevlogen deskundigheid van het COT tot op de dag van vandaag. 'Ik heb veel steun gehad aan Uri Rosenthal en Erwin Muller van het COT. Zij hebben mij op het rechte pad gehouden. Ik dompelde onder in verdriet. Ik ging helemaal mee met de brandweer, het begraven, etcetera, want ik vond dat het moest. Totdat Uri Rosenthal mij erop wees dat ik voor de buitenwereld te weinig zichtbaar was. Hij zei: "Je moet terug in beeld, je bent het boegbeeld". Ook heeft hij mij op een avond naar bed gestuurd, om bij te slapen en energie op te doen. Want je neiging als burgemeester is om maar door te blijven draven. Hij trok vakkundig aan de rem.'

Mans wil zelf ook een steun kunnen zijn voor collega's die dat willen. 'Het moet er niet op lijken dat ik de tent over kom nemen. Maar ik zou wel als 'achtervang' of 'klankbord' willen fungeren. Zo heb ik weer steun ervaren door Ed van Thijns woorden en ervaringen van de Bijlmerramp. Dat hij een avond is langsgesproken heeft niemand gezien en geweten. Hij is door een achterdeur naar binnen geloodst. Van Thijn heeft echt een paar aardige dingen tegen me gezegd, waar ik heel veel aan heb gehad.'

Haagse bemoeienis

Mans komt te spreken over de onduidelijkheid van de rol van de Arbeidsinspectie. 'De Arbeidsinspectie vrast aan mijn autoriteit en gezag. Daar heb ik me heel fel tegen in het verweer gesteld tot ik op een gegeven moment heb moeten toegeven. Wat ik heel vervelend vond en wat ik nog steeds vind, dat het een ondergraving is van de enige echte opperbevelhebber. Ik mag de koningin buitenzetten, ik mag de minister-president buiten zetten, de Commissaris van de Koningin, maar de Arbeidsinspectie mag ik niet van het rampterrein verbannen. Dat is toch van de gekke. Bij rampen is er maar één de baas!'

In de contacten met Haagse vertegenwoordigers heeft Jan Mans de les geleerd om alles ten tijde van de ramp vast te leggen. Mans refereert aan een discussie tussen hem en de minister van Binnenlandse Zaken, Klaas de Vries, over de kosten van het onderzoek van de Commissie Oosting. 'Het onderzoek zou drie miljoen gulden (ongeveer 1,4 miljoen euro) kosten, waar provincie, gemeente en het rijk allemaal één miljoen gulden zouden betalen. Na enkele maanden bleek het onderzoek geen drie maar tien miljoen te kosten. De minister kwam op mijn kamer en zei dat ik me niet ongerust hoefde te maken en alleen de toegezegde 1 miljoen gulden hoefde te betalen. Vervolgens kreeg de gemeente Enschede na afloop de rekening gepresenteerd. Ik ben er van overtuigd dat hij de toezegging tegen mij heeft gedaan, maar het lag nergens vast. Het is daarom goed, zeker als het om geld gaat, de zaken met z'n drieën te doen en aan het papier toe te vertrouwen.'

Mans haalt een ander voorbeeld aan. 'Klaas de Vries kwam naar Enschede onder het mom dat er nodig gepraat moest worden. Hij doet zijn verhaal en hij toont vervolgens een berekening van het wachtgeld.' Mans geeft te kennen dat het in Enschede de gemeenteraad is die beslist of de burgemeester al dan niet aanblijft en dat het besluit niet in de handen van de minister ligt. 'Daarmee was het gesprek over. Vanaf dat moment ben ik weer een dagboekje gaan bijhouden. Ik heb het gesprek direct vastgelegd. Ook ben ik met het verhaal bij Arjan van Gils binnengestormd, omdat ik mijn oren niet geloofde. Maar toen De Vries nadien ontkennde dat hij druk

had uitgeoefend om mij te bewegen te vertrekken had ik wederom geen bewijsmateriaal. We waren immers met z'n tweeën.'

Wees jezelf

De afgelopen vijf jaar waren tropenjaren voor Jan Mans. Voor de geboren en getogen Limburger zit het burgemeestersambt er na zijn tijdelijke post als waarnemend burgemeester in Venlo op. Wat is zijn belangrijkste les? 'Ik denk dat ik het heb gered door het beste advies van mijn vrouw op te volgen. Zij zei: "Jan, wees jezelf". Ik heb mijn best gedaan om mijzelf te zijn, vertrouwen uit te stralen en mijn gezag op te bouwen en te versterken. Ik hoop dat het de getroffen en de steun heeft gegeven die zij op dat moment van de overheid nodig hadden. Ik heb - naar eer en geweten - mijn best gedaan.'